

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของเรื่องที่ศึกษาวิจัย

ภาพยนตร์เป็นสื่อมวลชนชนิดหนึ่งที่มีบทบาทในการให้ความรู้ ให้ข่าวสาร และให้ความบันเทิงแก่ประชาชนในวงกว้างและน่าเชื่อถือ เพราะภาพยนตร์สามารถเสนอภาพและเสียงที่ดูสมจริงจนสามารถโน้มน้าวใจให้ผู้รับสารคล้อยตามได้ง่าย จึงได้มีการนำภาพยนตร์มาใช้ในการกระตุ้นความสำนึกทางการเมืองและชักจูงใจเพื่อผลกำไรของธุรกิจการค้า ตลอดจนอำนวยความสะดวกต่อการพัฒนาประเทศในส่วนต่างๆ ซึ่งไม่ว่าภาพยนตร์จะถูกนำไปใช้เพื่อจุดประสงค์ใดก็ตาม ภาพยนตร์ยังคงทำหน้าที่เป็นดังกระจกเงาสท้อนความเป็นอยู่ของสังคมนั้นๆ ไว้อย่างสม่าเสมอ เท่ากับว่าภาพยนตร์ได้บันทึกวัฒนธรรมแวดล้อมชีวิตของผู้คนมาตลอดทุกกาลสมัย ภาพยนตร์จึงเป็นสื่อมวลชนที่เอื้อต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมเป็นอย่างยิ่ง

นับตั้งแต่ภาพยนตร์กำเนิดขึ้นในต่างประเทศ อันเป็นผลจากการค้นคว้าทดลองทางวิทยาศาสตร์จนสามารถสร้างเครื่องมือและอุปกรณ์ในการถ่ายทำและฉายภาพยนตร์ได้เป็นผลสำเร็จ กล้องถ่ายภาพยนตร์ก็ได้บันทึกเหตุการณ์ต่างๆ รวมทั้งเรื่องแต่งและการแสดงเหมือนในชีวิตจริงออกมาเป็นภาพยนตร์มากมายเรื่องหลายแนว ภาพยนตร์เหล่านี้แสดงความเป็นอยู่ของ

สังคมตะวันตกให้คนทั่วโลกได้รู้เห็นมายาวนานจนเกิดความเคยชินต่อวัฒนธรรมเช่นนั้นแล้วกระทำตามอย่างทั้งที่โดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว ประหนึ่งว่าภาพยนตร์เป็นตัวก่อกระแสวัฒนธรรมสากลลงนั้น

ขณะที่ภาพยนตร์ของต่างประเทศถูกสร้าง ถูกฉาย เผยแพร่วัฒนธรรมของชาตินั้นๆ ปรากฏว่ามีผู้เขียนผู้จัดบันทึกประวัติการกำเนิดและวิวัฒนาการของภาพยนตร์ของประเทศตนไว้เป็นหลักฐานสำหรับการศึกษาค้นคว้าทางเอกสารประกอบกัน รวมทั้งพร้อมทั้งหลักทฤษฎี การวิเคราะห์ วิจารณ์ ศิลปะการสร้าง อิทธิพล ภาษา และศักยภาพต่างๆ ของภาพยนตร์ เป็นบรรทัดฐานแก่ผู้สนใจทั่วโลก หมายถึงคนไทยด้วย

ประชาชนคนไทยได้มีโอกาสดูภาพยนตร์ครั้งแรกก็จากการที่ชาวต่างประเทศนำเข้ามาฉาย จนกระทั่งได้เรียนรู้และสามารถสร้างภาพยนตร์ไทยขึ้นได้เองในระยะต่อมา ภาพยนตร์ไทยก็ได้กลายเป็นสื่อสะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตของคนไทย ค่านิยม ขนบประเพณี และระบบต่างๆ ของสังคมไทย อย่างที่ไม่มีมีนำเสนอในภาพยนตร์ของชาติใด ภาพยนตร์ไทยจึงนับเป็นมรดกของคนไทย และเป็นสมบัติล้ำค่าของชาติไทยโดยแท้ หากแต่ว่าในความเป็นจริงมรดกหรือสมบัติล้ำค่าชิ้นนี้ได้เสื่อมทรุดและสูญหายไปมากต่อมากแล้ว

ผู้วิจัยมีข้อสังเกต 2 ประการ คือ ประการแรก ได้เห็นว่าคนไทยเราได้สร้างภาพยนตร์บันทึกเรื่องราวของสังคมไทยมากมาย แต่มิได้เก็บรักษาให้มีคุณภาพดี จนภาพยนตร์จำนวนไม่น้อยเหลืออยู่เพียงชื่อ ภาพยนตร์อีกจำนวนหนึ่งก็อยู่ในสภาพของฟิล์มที่ชำรุด นอกจากนี้ยังมีได้มีการจกรวบรวมประวัติการเกิดมีภาพยนตร์ไทยไว้โดยละเอียดและมากพอเพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ค้นคว้าศึกษา อีกประการหนึ่ง ผู้วิจัยเห็นว่า การขาดข้อมูล ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภาพยนตร์ไทยตั้งแต่ในอดีตเป็นต้นมาอาจนำไปสู่ความบกพร่องต่อการศึกษาภาพยนตร์ไทยและการสร้างภาพยนตร์ไทยได้ เพราะอาจละเลยเนื้อแท้ของสังคมไทยไปใส่ใจกับกลวิธีการเสนอเรื่องราวและวิถีแห่งผู้คนตามทัศนะของผู้สร้าง นักวิจารณ์และนักวิชาการภาพยนตร์จากฟากตะวันตกเสียมากกว่า

ด้วยข้อสังเกตดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความปรารถนาที่จะเก็บรวบรวมความเป็นมา เนื้อหาและการสร้างภาพยนตร์ไทยตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงสิ้นสุดสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่มีการบันทึกไว้เป็นข้อมูลทางเอกสารน้อยที่สุด มีภาพยนตร์เหลืออยู่น้อยที่สุด และมีพยานบุคคลที่คงมีชีวิตอยู่น้อยที่สุด ดังนั้นหากไม่ตั้งใจเริ่มต้นทำงานวิจัยนี้แล้ว ข้อมูลต่างๆ ก็คงจะยิ่งลดลงจนไม่อาจเข้าใจภาพรวมของภาพยนตร์ไทยได้ต่อเนื่อง ทำให้ไม่สามารถเรียนรู้ภาพยนตร์ไทยจากมุมมองของภาพยนตร์ไทยเองได้ จนต้องหันไปพึ่งพิงเกณฑ์วัดของภาพยนตร์ต่างประเทศอยู่อย่างเดียว ซึ่งอาจไม่เพียงพอเสียแล้ว

วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยในเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภาพยนตร์ไทยตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงปีหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ยุติลง

2. เพื่อแสดงรายละเอียดของเนื้อหาและการสร้างภาพยนตร์ไทยซึ่งสะท้อนแนวความคิดของผู้สร้างภาพยนตร์และสะท้อนสภาพของสังคมไทยในช่วงเวลาต่างๆ
3. เพื่อให้เห็นความสำคัญของภาพยนตร์ไทยในความสนใจของรัฐ ประชาชน และธุรกิจการค้า
4. เพื่อสร้างเอกสารว่าด้วยประวัติศาสตร์ภาพยนตร์ไทย
5. เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการศึกษาด้านวิชาการภาพยนตร์
6. เพื่อให้ความรู้แก่ผู้สนใจทั่วไป
7. เพื่อให้เป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับภาพยนตร์สืบต่อไป

ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

เพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับการกำเนิดมีภาพยนตร์ไทย ผู้วิจัยได้เริ่มศึกษาดังแต่สมัยที่คนไทยเริ่มรู้จักภาพยนตร์ ได้ชมภาพยนตร์ต่างประเทศ จนกระทั่งคนไทยสามารถสร้างภาพยนตร์ไทยขึ้นได้เอง ตั้งแต่เรื่องแรกตลอดมาจนถึงภาพยนตร์ไทยที่สร้างในปี พ.ศ. 2489 อันเป็นปีหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เพิ่งเสร็จสิ้นลง

นิยามศัพท์

คำว่า “ภาพยนตร์ไทย” ซึ่งกำหนดใช้ในรายงานวิจัยนี้ มีความหมายหลายประการ ดังนี้

1. หมายถึง ภาพยนตร์ที่อำนวยการสร้างโดยคนไทย บุคลากรในกองถ่ายภาพยนตร์เป็นคนไทย ผู้แสดงเป็นคนไทย มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับประเทศไทยหรือประเทศอื่น ถ่ายทำในประเทศไทยหรือประเทศอื่น
2. หมายถึง ภาพยนตร์ที่อำนวยการสร้างโดยชาวต่างประเทศ บุคลากรในกองถ่ายภาพยนตร์มีคนไทยร่วมด้วย ผู้แสดงล้วนเป็นคนไทย มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับประเทศไทย ถ่ายทำในประเทศไทย ทั้งนี้ได้เขียนกำกับว่าเป็น “ภาพยนตร์ที่สร้างโดยชาวต่างประเทศ” ไว้ด้วยเพื่อแสดงความแตกต่างจากข้อ 1
3. หมายถึง ภาพยนตร์ตามข้อ 1 และข้อ 2 ทั้งในรูปแบบของภาพยนตร์บันเทิง (Feature Film) และภาพยนตร์สารคดี (Documentary Film)

วิธีการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์ภาพยนตร์ไทยดังกล่าวนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นการวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก และใช้การสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องเป็นการศึกษานำร่อง (Pilot Study) แล้วนำเสนอข้อมูลเชิงวิเคราะห์ในรูปแบบของการพรรณนา (Descriptive Research)

การรวบรวมข้อมูลได้ดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสารต่างๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2438-2489 เป็นหลัก ทั้งที่เป็นเอกสารชั้นต้น (Primary Source) อันได้แก่เอกสารจดหมายเหตุ เอกสารของทางราชการ และแผ่นปลิว และเอกสารชั้นรอง (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือเล่ม หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และวารสาร โดยเอกสารทั้งหมดเหล่านี้บางชิ้นอยู่ในสภาพของไมโครฟิล์มและกระดาษอัดสำเนา แหล่งข้อมูลดังกล่าวได้จากหอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และห้องสมุดส่วนบุคคล ทั้งนี้ได้จัดเรียงลำดับเหตุการณ์ที่ศึกษาตามปีปฏิทินของไทย คือ

ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2438 ถึงวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2482

ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2483 ถึงวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2483

ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2484 ถึงวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2489

2. สัมภาษณ์บุคคลอาวุโสที่ได้ทำงานสร้างภาพยนตร์มาก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งได้แก่ผู้อำนวยการสร้าง ผู้กำกับการแสดง และดารานักแสดง พร้อมกับบันทึกภาพและบันทึกเสียงไว้ โดยการสัมภาษณ์มีลักษณะเป็นการสนทนาถึงความทรงจำของการทำงานภาพยนตร์ในอดีตประกอบด้วยความคิดเห็น ทั้งนี้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ได้นำไปใช้สืบค้นหาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ เป็นส่วนใหญ่

3. ชมภาพยนตร์เก่าที่สามารถหาชมได้ เช่น เรื่อง *ช้าง* และ *พระเจ้าช้างเผือก* และภาพยนตร์สารคดีบางเรื่อง เพื่อเพิ่มความเข้าใจ

ข้อจำกัดในการศึกษาวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ยังไม่อาจถือได้ว่าครบถ้วนสมบูรณ์เต็มที่ เนื่องจากเรื่องที่ศึกษาเป็นเรื่องในอดีตนับย้อนขึ้นไปเป็นศตวรรษ จึงมีปัญหาด้านข้อมูลที่ยากแก่การแก้ไขและถือเป็นข้อจำกัดต่อการค้นคว้ามากพอควร ซึ่งอาจแจกแจงได้ดังนี้

1. เอกสาร ปัญหาของข้อมูลที่ศึกษาจากเอกสารก็คือ

1.1 ข้อมูลไม่ครบ

ความที่เอกสารส่วนใหญ่เป็นเอกสารเก่าแก่ ซึ่งในอดีตยังไม่มีการเก็บรักษาเอกสารเหล่านี้รวมทั้งภาพยนตร์ให้เป็นระบบระเบียบมาก่อน จึงยอมทำให้เอกสารบางส่วนสูญหาย ที่ถูกไฟไหม้ในระหว่างสงครามก็มี ทั้งโดยสภาพของเอกสารเองก็มีที่ชำรุดจนใช้การไม่ได้ จึงทำให้เอกสารส่วนหนึ่งสูญไป

เมื่อเอกสารจำนวนหนึ่งสูญหาย คงเหลือเอกสารอยู่อีกจำนวนหนึ่งก็จริง แต่ข้อมูลที่เหลืออยู่ในเอกสารย่อมขาดความต่อเนื่อง จนก็ยากที่จะเดาว่ามีอะไรเกิดขึ้นบ้างตรงช่องว่างของข้อมูล ข้อมูลที่ตกหล่นไปอาจเป็นเรื่องของภาพยนตร์ไทยเรื่องหนึ่งก็ย่อมได้ จากการที่ไม่สามารถค้นเอกสารได้ต่อเนื่อง เช่น หนังสือพิมพ์เรียงตามรายวันต่อเนื่องกัน อาจมีฉบับวันหนึ่งแต่ไม่มีฉบับ

วันทีนั้นๆ เป็นต้น เพราะฉะนั้นพอค้นได้ว่าภาพยนตร์เรื่องนี้จะเข้าฉายให้ติดตามรายละเอียดในหนังสือพิมพ์ฉบับต่อไป หนังสือพิมพ์ฉบับต่อไปดังกล่าวอาจไม่มีเก็บไว้ ข้อมูลทั้งหลายของภาพยนตร์เรื่องนี้ซึ่งอาจเป็นเนื้อเรื่อง ทีมงาน หรืออื่นๆ ก็ไม่อาจนำมาเสนอได้ ด้วยเหตุนี้ในรายงานวิจัย ผู้วิจัยจึงไม่สามารถเล่าเรื่องของภาพยนตร์ไทยได้ทุกเรื่อง หรือบอกข้อมูลได้สมบูรณ์เหมือนกันหมดทุกเรื่องได้ นั่นหมายถึงว่าการพิจารณาผลสะท้อนจากภาพยนตร์คงอาจตกหล่นไปด้วย

เอกสารบางอย่างยังเป็นเอกสารเก่าแก่หายาก และมีสภาพเก่ามากจนไม่ได้รับอนุญาตจากหอสมุดให้จับต้องเสียด้วยซ้ำ บางอย่างก็ไม่ให้ถ่ายเอกสาร ไม่ให้นำออกนอกหอสมุด ทำให้ผู้วิจัยไม่อาจศึกษาได้โดยละเอียดเพราะความจำเป็นดังกล่าว แต่เป็นอุปสรรคที่ผู้วิจัยเข้าใจสถานการณ์ดี

นอกจากนี้ที่เป็นปัญหาอย่างมากของการศึกษาก็คือ ข้อมูลค่อนข้างกระจัดกระจาย มากจนไม่อาจแน่ใจได้ว่าได้รวบรวมมาได้ครบหมด เพราะเมื่อเวลาผ่านไปนานขึ้น ผู้วิจัยก็จะสามารถค้นพบข้อมูลเพิ่มขึ้นและบางเรื่องก็ขัดแย้งกับข้อมูลเดิม ทำให้ต้องแก้ไขใหม่อยู่เสมอ ผู้วิจัยจึงเห็นสมควรที่จะเขียนรายงานไว้วันชั้นนี้ก่อน เพื่อจะได้มีการศึกษาเพิ่มเติมกันต่อไปได้ง่ายขึ้น

1.2 ข้อมูลบกพร่อง

เอกสารบางชิ้นที่ค่อนข้างเก่าถึงแก่มา สี่ของหมึกพิมพ์ได้เลอะเลือน ตัวอักษรหักทำให้ข้อความไม่สมบูรณ์และยังมีการพิมพ์ผิด เช่น ในหนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกัน บางหน้าพิมพ์วันเดือนปีแตกต่างกัน ทำให้ต้องใช้เวลาในการสำรวจข้อมูลอื่นๆ เพื่อเปรียบเทียบ

1.3 ข้อมูลไม่ตรงกัน

มีหลายกรณีที่เดียวที่ผู้วิจัยพบว่า ข้อมูลเรื่องเดียวกันที่พบจากเอกสารต่างชิ้นกันมีข้อความไม่ตรงกัน เช่น วันที่ฉายภาพยนตร์ ชื่อของบุคคล และโดยเฉพาะข้อความโฆษณาภาพยนตร์ที่มักกล่าวถึงภาพยนตร์ของตนว่าเป็นเรื่องแรกในประเภทนั้นๆ เป็นต้น นอกจากนี้สำหรับเอกสารที่เขียนจากการบอกเล่าโดยความทรงจำของผู้เขียนก็มีความคลาดเคลื่อนอยู่บ้าง ผู้วิจัยจึงต้องตรวจสอบอย่างพิถีพิถันจากข้อมูลอื่นๆ ในช่วงเวลาเดียวกัน แต่บางกรณีก็ไม่อาจตรวจสอบได้

1.4 ข้อมูลน้อย

ภาพยนตร์บางเรื่องที่สร้างโดยบริษัทใหญ่ก็มักจะมีข้อมูลเกี่ยวกับภาพยนตร์แต่ละเรื่องที่บริษัทเป็นผู้สร้างค่อนข้างมาก ทั้งที่เป็นข่าวและบทความในหน้าหนังสือพิมพ์ของตนและฉบับอื่นๆ นอกจากนี้อาจมีหนังสือประกอบภาพยนตร์ และใบปิด ซึ่งให้รายละเอียดของการทำงาน คณะผู้ทำงาน เรื่องย่อ บทเพลง คำวิจารณ์ และรูปถ่าย แต่สำหรับการสร้างภาพยนตร์ของบริษัทขนาดเล็กหรือบางรายเป็นเพียงผู้สร้างอิสระ ไม่มีหนังสือพิมพ์เป็นของตนเอง หรือไม่มีงบประมาณมากพอในการจัดการโฆษณาภาพยนตร์ของตน ก็จะมีข้อมูลปรากฏในเอกสารอยู่เพียงเล็กน้อย อาจมีเพียงข้อความโฆษณาเล็กๆ ชิ้นเดียว และอาจไม่ได้ตีพิมพ์ต่อเนื่อง ดังนั้นข้อมูลของภาพยนตร์เหล่านี้จึงมีอยู่น้อยนิดทำให้เกิดความลึกลับของข้อมูลระหว่างภาพยนตร์เรื่องต่างๆ

2. บุคคล

ข้อจำกัดของการได้ข้อมูลจากบุคคลอาวุโสผู้ทำงานด้านภาพยนตร์นั้นก็คือไม่อาจทราบได้ว่าท่านเหล่านั้นพำนักอยู่ ณ ที่ใดในปัจจุบัน และท่านยังมีชีวิตอยู่หรือไม่ สำหรับบุคคลอาวุโสที่สามารถไปพบและสัมภาษณ์ท่านได้ ก็มีอยู่เพียงไม่กี่ท่าน และมีอายุมาก ไม่สามารถจำรายละเอียดได้ทั้งหมด ในบางเรื่องท่านเองก็รู้สึกคลั่งคล้ายคลับคลา ผู้วิจัยได้นำคำบอกเล่าของท่านไปเป็นแนวทางในการค้นคว้าเอกสารเพื่อสรุปข้อเท็จจริง

3. ภาพถ่าย

ภาพถ่ายส่วนใหญ่ถ่ายจากหนังสือและหนังสือพิมพ์ในสมัยก่อนซึ่งเทคโนโลยีทางการพิมพ์ยังทำได้ไม่ชัดเจนนัก ประกอบกับเป็นหนังสือและหนังสือพิมพ์ที่เก่ามาก จึงทำให้คุณภาพของภาพยิ่งด้อยลงอย่างน่าเสียดาย

ปัญหาต่างๆ ที่ได้ประมวลมานี้ นับเป็นข้อจำกัดต่อการศึกษาวิจัยครั้งนี้ที่มีส่วนทำให้ต้องใช้เวลาในการศึกษาวิจัยค่อนข้างมาก แต่ก็ยังไม่อาจนำเสนอได้อย่างสมบูรณ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาวิจัยว่าด้วยเรื่องประวัติศาสตร์ภาพยนตร์ไทยตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 นี้ น่าจะสร้างประโยชน์ต่อสังคมไทยดังนี้

1. เป็นเอกสารข้อมูลของภาพยนตร์ไทยตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงปีหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง ที่ได้รวบรวมไว้อย่างละเอียดและถูกต้องมากที่สุด
2. เป็นหลักฐานแสดงภูมิปัญญาของคนไทยในส่วนของ การสร้างสรรค์งานศิลปะแขนงภาพยนตร์ อันก่อให้เกิดความภาคภูมิใจแก่คนทั้งหลาย
3. ช่วยให้ผู้อ่านได้รับความรู้ ความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างภาพยนตร์กับสังคมเพิ่มขึ้น จนเห็นความสำคัญของภาพยนตร์ไทยมากขึ้น และให้การสนับสนุนภาพยนตร์ไทยด้วยวิธีการต่างๆ ต่อไป
4. ได้เป็นตำราประวัติศาสตร์ภาพยนตร์ไทย สำหรับนักศึกษาวิชาภาพยนตร์ วงการวิชาชีพภาพยนตร์และผู้สนใจทั่วไป
5. ได้เป็นข้อมูลสำหรับการศึกษาวิจัยประเภทเดียวกันนี้จะได้นำไปค้นคว้าเพิ่มเติมให้ละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น และเป็นข้อมูลเพื่อการวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้องต่อไป